

FIRGIBARLIK JINOYATLARINI ANIQLASH VA FOSH ETISHDA TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATINING AHAMIYATI.**Mamataliyev Boburjon Qodirjon o'g'li**

IIV Akademiyasi kursanti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20371846>

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda global muammoga aylanib borayotgan firbgarlik jinoyatlarini aniqlash, oldini olish va fosh etishda tezkor-qidiruv faoliyatining o'рни va ahamiyati yoritilgan. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar rivojlangan davrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanib sodir etilayotgan firbgarlik turlari va ularga qarshi kurashishda tezkor-qidiruv tadbirlarining o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan.

Abstract: This article highlights the role and significance of оперативе-search activities in detecting, preventing, and exposing fraud crimes, which are increasingly becoming a global problem today. In particular, the article analyzes the specific features of operational-search measures in combating fraud committed through the use of information and communication technologies (ICT) in the era of rapidly developing digital technologies.

Kalit so'zlar: Firbgarlik, tezkor-qidiruv faoliyati, kiberfirbgarlik, tezkor-qidiruv tadbirlari, raqamli izlar, profilaktika.

Keywords: Fraud, operational-search activity, cyber fraud, operational-search measures, digital traces, prevention.

Bozor iqtisodiyoti munosabatlarining rivojlanishi va hayotimizga raqamli texnologiyalarning shiddat bilan kirib kelishi nafaqat ijobiy o'zgarishlarni, balki jinoyatchilikning yangi, transformatsiyalashgan shakllarini ham yuzaga keltirmoqda. Bunday jinoyatlar sirasiga o'zganing mulkini yoki mulkka bo'lgan huquqini aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan qo'lga kiritish, ya'ni firbgarlik (O'zbekiston Respublikasi JKning 168-moddasi) kiradi.

Bugungi kunda firbgarlik shunchaki "yuzma-yuz" muloqot orqali emas, balki anonim tarzda, transmilliy xarakterga ega bo'lgan kiberfazo orqali sodir etilmoqda. Bu esa ushbu turdagi jinoyatlarni an'anaviy tergov usullari bilan fosh etish imkoniyatini cheklaydi va tezkor-qidiruv faoliyati (TQF) subyektlari zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklaydi. Firbgarlik jinoyatlarining zamonaviy tendensiyalari Hozirgi davrda firbgarlik jinoyatlari quyidagi yo'nalishlarda keskin o'sishi kuzatilmoqda:

Bank plastik kartalaridagi mablag'larni yashirincha talon-toraj qilish (fishing, vishing);

Onlayn savdo va soxta investitsiya loyihalari (moliyaviy piramidalar);

Ijtimoiy muhandislik (social engineering) usullari orqali fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini qo'lga kiritish.

Muhim jihat: Zamonaviy firbgarlik portreti o'zgargan — u intellektual salohiyatga ega, psixologiya va AKT sohasini mukammal biladigan shaxsdir. Bunday jinoyatlarda jinoyatchi va jabrlanuvchi ko'pincha bir-birini hech qachon ko'rmaydi, bu esa jinoyatni fosh etishda "tezkor va yashirin" choralar ko'rishni talab qiladi.

Asosiy qism

Tezkor-qidiruv faoliyatining ahamiyati va o'rni

Tezkor-qidiruv faoliyati firbgarlik jinoyatlariga qarshi kurashishda tergovga qadar tekshiruv va dastlabki tergov bosqichlarining "poydevori" hisoblanadi. TQFning ahamiyati quyidagi asosiy omillarda namoyon bo'ladi:

1. Jinoyatlarni barvaqt aniqlash va xavfni neytrallash

Firbgarlik aksariyat hollarda puxta tayyorgarlik ko'rilgan va bir guruh shaxslar tomonidan tizimli ravishda sodir etiladi. Tezkor xodimlar tomonidan o'tkaziladigan **tezkor kuzatuv, tezkor kiritish va ishonchni qozonish** kabi tadbirlar orqali hali fuqarolarga katta moddiy zarar yetkazilmasdan turib, jinoiy guruhlar faoliyatiga chek qo'yiladi.

2. "Raqamli izlar" bilan ishlash

Kiberfirbgarlikda jinoyat quroli kompyuter, smartfon va internet hisoblanadi. Tezkor-qidiruv tadbirlari doirasida **aloqa qurilmalaridan axborotni yashirincha olish, kompyuter ma'lumotlarini tekshirish** kabi amaliyotlar orqali jinoyatchilarning IP-manzillari, MAC-manzillari va virtual hamyonlari (kriptoalyuta oqimlari) aniqlanadi.

3. Tezkor-qidiruv tadbirlarining (TQT) samaradorligi

Firbgarlarni ashyoviy dalil bilan jinoyat ustida ushlashda quyidagi TQTlar hal qiluvchi ahamiyatga ega:

Tezkor xarid qilish: Firbgarlik yo'li bilan sotilayotgan soxta mulk, hujjat yoki xizmatlarni sotib olish niqobi ostida jinoyatchini fosh etish.

Nazorat ostida olish: Kelishilgan pul yoki moddiy boyliklarni firbarga berish jarayonini kuzatish va uni jinoyat ustida qo'lga olish.

Muammolar va istiqbolli takliflar

Sohadagi ijobiy natijalarga qaramay, amaliyotda quyidagi muammolar ko'zga tashlanmoqda:

Anonimlik va transmilliy xarakter: Firbgarlarning ko'pchiligi xorijiy davlatlar serverlaridan yoki VPN dasturlaridan foydalanishi sababli ularning aniq koordinatalarini topish vaqt talab etadi.

Raqamli malaka ekspertizasi: Tezkor xodimlarning barchasida ham kiber-makonda tezkor tadbirlarni o'tkazish bo'yicha chuqur muhandislik bilimlari yetishmasligi mumkin.

Tavsiya etilayotgan yechimlar:

Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish: Xorijiy huquq-tartibot organlari va xalqaro IT-kompaniyalar bilan tezkor ma'lumot almashish tizimini soddalashtirish.

Sun'iy intellektni joriy etish: Shubhali tranzaksiyalar va firibgarlik sxemalarini algoritmik tahlil qiluvchi sun'iy intellekt dasturlarini TQFga integratsiya qilish.

Kiber-tezkor bo'linmalarni kengaytirish: Hududiy ichki ishlar organlarida kiberfiribgarlikka qarshi kurashuvchi ixtisoslashgan tezkor guruhlar moddiy-texnik bazasini kuchaytirish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, firibgarlik jinoyatlarini aniqlash va fosh etishda tezkor-qidiruv faoliyati shunchaki yordamchi vosita emas, balki jinoyatchilikka qarshi kurashning eng asosiy va samarali zarbdor kuchidir. Jinoyatchilarning usullari doimiy ravishda modernizatsiya bo'lib borayotgan bugungi sharoitda, tezkor-qidiruv faoliyati uslublarini ham zamon talablariga mos ravishda raqamlashtirish va takomillashtirish fuqarolarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishning yagona garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
- 2.O'zbekiston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
- 3.O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni.
- 4.Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.
- 5.Karimov B.A. Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashning zamonaviy usullari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022.
- 6.Rustambayev M.X. Jinoyat huquqi. Maxsus qism. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.
- 7.Abdurasulova Q.R. Tezkor-qidiruv faoliyatining nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent, 2021.
- 8.Interpolning kiberjinoyatlarga qarshi kurash bo'yicha metodik tavsiyalari.
- 9.United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Cybercrime and Fraud Prevention Reports. – Vienna, 2023.
- 10.Europol. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA). – Hague, 2024.